

Autor: Marietta Izdebska
Kierunek: Językoznawstwo
Katolicki Uniwersytet Lubelski
Wydział Nauk Humanistycznych
Instytut Filologii Angielskiej

Promotor: dr hab. Anna Bloch-Rozmej

***A Frame-Semantic Approach to Conceptual Metaphors Related to COOKING TECHNIQUES
in English: a British National Corpus Based Study***

Streszczenie

Przedmiotem niniejszej rozprawy doktorskiej jest analiza korpusowa metafor pojęciowych związanych z technikami kulinarnymi w języku angielskim w ujęciu ram semantycznych. Praca ma charakter nowatorski pod dwoma względami. Po pierwsze, niniejsza dysertacja jest pierwszym systematycznym studium metaforyzacji czasowników oznaczających techniki kulinarne, którym do tej pory poświęcono jedynie pobieżną uwagę. Po drugie, jest to pierwsza leksykalno-gramatyczna analiza metafor pojęciowych wyrażających techniki kulinarne w ujęciu ram semantycznych, która została przeprowadzona zarówno na poziomie struktury pojęciowej, jak i językowej, oraz w duchu podejścia indukcyjnego.

W historii badań nad metaforą, Teorię Metafory Pojęciowej Lakoffa i Johnsona (1980, 2003), rozwiniętą później przez Kövecsesa (2010a) można uznać za jeden z najbardziej wpływowych modeli metafory w podejściu kognitywnym, której podstawowym założeniem jest fakt, iż metafora nie jest jedynie figurą stylistyczną, a narzędziem poznawczym. Kognitywna teoria metafory przyczyniła się znacząco do uznania trzech głównych cech metafory: jej pojęciowego charakteru, formy w postaci odwzorowań pomiędzy domenami oraz zakotwiczeniem w ludzkim doświadczeniu. Mimo zdobycia dużej popularności, w ciągu ostatnich dwóch dekad Teoria Metafory Pojęciowej spotkała się też z surową krytyką, zwłaszcza za reprezentowanie dedukcyjnego podejścia, opieranie się na nieautentycznych danych oraz poświęcanie niewielkiej – o ile jakiegokolwiek – uwagi opisowi metafory na poziomie struktury językowej wyrazów i zdań. W świetle Teorii Metafory Pojęciowej metafora badana jest głównie na poziomie struktury pojęciowej, co sprzyja uogólnianiu relacji metaforycznych. Z tego też powodu coraz liczniejsze prace dotyczące metafory zaczęły kłaść duży nacisk na rolę autentycznych danych językowych w analizach korpusowych (por.

Deignan 2005, 2006, Glynn 2002, Dziwirek i Lewandowska-Tomaszczyk 2010, Goatly 1997, Cameron 2003, Strugielska 2012a) oraz zaczęły badać metaforę w podejściu leksykalno-gramatycznym (por. Deignan 2005, 2006, Glynn 2002, Dziwirek i Lewandowska-Tomaszczyk 2010, Goatly 1997, Cameron 2003, Strugielska 2012a).

Niniejsze studium stanowi odpowiedź na zaistniałą potrzebę uchwycenia metafory pojęciowej zarówno na poziomie struktury pojęciowej, jak i struktury językowej, w oparciu o autentyczne dane. W tym celu zastosowana została koncepcja semantyki ramowej Fillmore'a (1975, 1976, 1977, 1982, 1985) wraz z metodologią trójwarstwowej anotacji zdań projektu Berkeley FrameNet. Celem pracy jest również zademonstrowanie możliwości zastosowania paradygmatu Teorii Metafory Pojęciowej w leksykalno-gramatycznej analizie metafor w świetle Teorii Ram Semantycznych.

Ponieważ niniejsza praca reprezentuje podejście indukcyjne (ang. *bottom-up approach*), celem analizy nie jest zbadanie żadnej konkretnej metafory pojęciowej bądź abstrakcyjnego pojęcia w domenie docelowej, lecz punktem wyjścia dla prezentowanej analizy są czasowniki oznaczające techniki kulinarne. Z uwagi na fakt, iż analiza przeprowadzona jest na podstawie autentycznych danych językowych zgromadzonych w Brytyjskim Korpusie Narodowym (*BNC*), a nie jest poparta danymi, których źródło stanowi jedynie introspekcja, prezentowana analiza stosuje metodologię opartą na uzusie językowym (ang. *usage-based approach*).

Niniejsza dysertacja składa się z czterech rozdziałów. Rozdział pierwszy przedstawia zarys historii badań nad metaforą od podejścia reprezentowanego przez Arystotelesa aż po kognitywne teorie. Przedstawiony został szereg tradycyjnych poglądów dotyczących metafory: począwszy od definicji metafory Arystotelesa, poprzez stanowisko utożsamiające metaforę z dewiacją, aż po teorie substytucji i porównania. Następnie omówione zostało kognitywne spojrzenie na metaforę. Najpierw przybliżona została teoria interakcyjna Richardsa (1936) i Blacka (1962), która traktowana jest jako przejście od tradycyjnego modelu metafory do modelu kognitywnego. Następnie przedstawiona została teoria amalgamatów Fauconniera i Turnera (2002).

W rozdziale drugim dyskusja dotyczy opisu Teorii Metafory Pojęciowej Lakoffa i Johnsona (1980, 2003). Ta część pracy poświęcona jest omówieniu głównych założeń teorii oraz jej kluczowych aspektów, m.in. motywacji metafory opartej na ucieleśnieniu. Następnie, Teoria Metafory Pojęciowej została poddana krytycznej analizie, zwłaszcza pod kątem jej dedukcyjnego charakteru.

Rozdział trzeci dedykowany jest Teorii Ram Semantycznych Fillmore'a (1975, 1976, 1977, 1982, 1985) oraz projektowi FrameNet. Zdefiniowane zostało pojęcie ramy oraz omówione zostały główne założenia Teorii Ram Semantycznych. Scharakteryzowana została także metodologia annotacji przyjęta w programie FrameNet. Ponadto, rozdział prezentuje również korpusowe badania nad metaforą przeprowadzone w ujęciu leksykalno-gramatycznym przez Strugielską (2012a), Deignan (2005, 2006) i Glynną (2002), które stanowią główne źródło inspiracji dla zastosowania leksykalno-gramatycznego podejścia do analizy metafor pojęciowych w rozdziale czwartym.

Część analityczna pracy, tj. Rozdział 4, zawiera dziesięć studiów przypadku, poświęconych analizie metafor pojęciowych związanych z użyciem czasowników oznaczających techniki kulinarne w języku angielskim. W Rozdziale 4 zostało przeanalizowanych 100.138 linii konkordancyjnych dla 65 czasowników oznaczających techniki kulinarne pod względem ich metaforyzacji oraz dla każdego czasownika został obliczony procent metaforycznego użycia (por. Aneks 2). Z 65 czasowników wyrażających techniki kulinarne wybrano 10 czasowników charakteryzujących się wysokim procentem użycia metaforycznego, dla których przeprowadziliśmy studia przypadków z perspektywy semantyki ramowej oraz w podejściu leksykalno-gramatycznym. Zbadano następujące czasowniki oznaczające techniki kulinarne: *simmer*, *grate*, *boil*, *grill*, *cook*, *stir*, *roast*, *stew*, *sift* i *boil down*. Dla 196 zdań z korpusu *BNC* reprezentujących 10 czasowników poddanych badaniu zastosowana została metoda trójwarstwowej annotacji pod względem elementów ram semantycznych, kategorii oraz funkcji gramatycznych. Zbadane zostały właściwości walencyjne czasowników oraz realizacja obowiązkowych i nieobowiązkowych ról semantycznych, które zostały uchwycone za pomocą poszczególnych elementów ram semantycznych. W celu uchwycenia metafory na wyższym poziomie uogólnienia zastosowana została Teoria Metafory Pojęciowej Lakoffa i Johnsona (1980, 2003). Zaproponowane zostały metafory pojęciowe oraz zbadana została struktura metafory pojęciowej, w której terminy kulinarne stanowią domenę źródłową. Wyodrębniliśmy domeny źródłowe i docelowe oraz określiliśmy charakter odwzorowań pomiędzy domenami.

Przeprowadzona w rozprawie analiza pozwoliła na wysunięcie kilku wniosków. Po pierwsze, język metaforyczny, w którym domenę źródłową stanowią czasowniki oznaczające techniki kulinarne jest często używany do wyrażania emocji, zarówno pośrednio, jak i bezpośrednio. Ponadto, zauważono, że struktura gramatyczna zdań w znaczeniu niemetaforycznym ma znaczący wpływ na składnię języka metaforycznego. Zastosowanie aparatury Teorii Ram Semantycznych Fillmore'a (1975, 1976, 1977, 1982, 1985) oraz

metodologii trójwarstwowej annotacji zdań FrameNet w analizie metafory umożliwia uzyskanie szczegółowego obrazu właściwości semantycznych i gramatycznych analizowanych czasowników. Na przykład, Teoria Ram Semantycznych pozwala na uchwycenie subtelnych różnic między wyrażeniami metaforycznymi, które w świetle Teorii Metafory Pojęciowej są często przytaczane jako przykłady tej samej metafory. Warto podkreślić fakt, iż tak szczegółowy obraz nie jest możliwy do osiągnięcia za pośrednictwem Teorii Metafory Pojęciowej Lakoffa i Johnsona (1980, 2003). Analiza metafory w ujęciu ram semantycznych pozwala na przeprowadzenie szczegółowej analizy zarówno na poziomie struktury języka, jak i w strukturze pojęciowej. Metafory pojęciowe z kolei są w stanie lepiej wyjaśnić metaforę na wyższym poziomie ogólności.

Mamy nadzieję, że wyniki badań przeprowadzonych w niniejszej dysertacji przyczynią się do dalszych badań nad metaforą zarówno na poziomie struktury pojęciowej, jak i językowej, w duchu podejścia indukcyjnego oraz zainicjują nowe dyskusje na temat wzajemnego uzupełniania się Teorii Metafory Pojęciowej Lakoffa i Johnsona (1980, 2003) i Teorii Ram Semantycznych Fillmore'a (1975, 1976, 1977, 1982, 1985).